

УДК 821.111-93.09(075.8)(040.32)

DOI 10.31654/2520-6966-2018-10f-91-299-304

Ю. В. Якубіна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології,
компаративістики та перекладу
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Від Свіфта до Роулінг: англійські письменники і дитяча література

Рецензія на навчальний посібник: Бобир О. В., Михед Т. В. Студії з історії англійської дитячої літератури. Ніжин: Видав. ПП Лисенко М. М., 2018. 264 с.

Нова книга одразу привертає увагу своєю обкладинкою – милує око наче намальований аквареллю міський пейзаж з ошатними різнобарвними будиночками і віконцями різних форм та розмірів, а над усім здіймається в небо маленька фігурка з парасолькою, яку впізнають тисячі читачів. Звичайно ж, це Мері Поппінс, незворушна і таємнича нянька – своєрідний символ англійської літератури для дітей і про дітей.

Виведена на палітурці каліграфічним шрифтом назва книги – "Студії з історії англійської дитячої літератури" – обіцяє знайомство з духовними надбаннями країни, що має давні історико-культурні традиції.

Цікавість, попри оригінальне оформлення книги, насамперед викликають її автори, чиї прізвища зазначені на обкладинці. Це відомі філологи О. В. Бобир і Т. В. Михед, у колі наукових досліджень яких – історія зарубіжної літератури. Упродовж багатьох років Олександр Васильович Бобир, професор Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка, викладає на факультеті початкового навчання курси "Дитяча література", "Англійська дитяча література", друкує наукові та методичні статті, як-от: "Вічне дитинство Пітера Пена: нарис життя і творчості Джеймса Баррі", "А все почалося із "Нумо гратися...": вивчення казок Льюїса Керролла про Алісу", "Звірі та люди в житті й творчості Дж. Даррелла", "Нянька, яка ніколи нікому нічого не пояснює: Казка П. Треверс "Мері Поппінс" та багато іншого. О. В. Бобир є автором навчального посібника-хрестоматії "Англійська дитяча література" з грифом МОН.

Михед Тетяна Василівна, доктор філологічних наук, професор Київського нац. університету імені Т. Г. Шевченка, упродовж

десятиліть викладає історію зарубіжної літератури, відома численними працями з компаративістики, американістики, перекладознавства, навчальними посібниками з грифом МОН. Її стаття 2009 року "Яким має бути канон дитячої літератури" і нині збуджує жваву реакцію фахівців, та й усіх не байдужих до проблеми гуманітарної освіти в нашій країні. Адже питання формування динамічного мультикультурного канону, що репрезентував би класику дитячої літератури як відкриту систему, спроможну реагувати на запити соціуму, про яке йдеться у статті проф. Т. В. Михед, досі залишається і дискусійним, і відкритим.

Плідна наукова діяльність і величезний викладацький досвід співавторів лежать в основі реалізованої ідеї – посібника "Студії з історії англійської дитячої літератури", якого так бракує сьогодні тим, хто вивчає філологію за бакалаврськими чи магістерськими програмами, викладає літературу в школі чи виші.

Актуальність цієї роботи не викликає сумнівів – адже англійська література, яка значною мірою формує західноєвропейський літературний канон, у своєму дитячому сегменті, що спирається на тяглу національну традицію, масштабно представлена такими творами і постатями, що з перебігом часу тільки посилюють зацікавлення її феноменом. Попри читацьку популярність англійської дитячої літератури і появу українських перекладів творів К. Росетті, А. Мілна, Дж. Роулінг та ін., доводиться констатувати, що вітчизняне літературознавство лише на підступах до системного осмислення її феномену.

Оригінальність підходу полягає, перш за все, в тому, що О. В. Бобир і Т. В. Михед ставили за мету "розкрити своєрідність англійського національного характеру, англійської ідентичності", тому зосередили увагу суто на англійській літературі, а не англомовній, що й стало визначальним принципом у відборі творів та імен письменників. Назва посібника "Студії..." актуалізує масштабність і репрезентативність англійської літератури, повний виклад якої складно навіть уявити. Тому автори в розлозі історико-культурному контексті з проєкцією на сучасність окреслили лише ті явища і постаті, які, з одного боку, є характерними для національного буття, а з іншого – знаковими в трьохсотлітній історії дитячої літератури.

Урахування зазначеної мети, а також аудиторії, якій адресовано посібник, зумовили чітку структуру викладу матеріалу. Основна частина книги складається з 26 розділів, кожен з яких присвячений певному письменнику – від Данієля Дефо до Джона Р. Р. Толкіна. Історико-літературна частина кожного розділу розкриває сучасне розуміння творчого доробку письменника, тоді як система аналітично-дидактичних завдань (запитання, завдання, самоконтроль) сприяє його засвоєнню і узагальненню.

Своєрідним "кільцевим обрамленням" основної частини слугують літературознавчі розвідки "Англійська дитяча література: від абетки до фентезі" (с. 6–15) і "Замість висновків: міф, епос, казка, фентезі, а що далі?" (с. 252–255), що сукупно є інформативним стислим конспектом історії становлення і розвитку англійської дитячої літератури.

Визначальною метою літератури XVI–XVIII ст. були навчання і настанови: від найдавніших абеток, а згодом релігійно-дидактичних "Пам'ятки для дітей" Д. Дженвея, "Книги для хлопчиків і дівчаток" Д. Баньяна до засвоєння англійськими просвітниками ідей Д. Локка про роль літератури у вихованні та перших друкованих видань для дітей Д. Ньюбері ("Маленька гарненька кишенькова книжечка", "Журнал ліліпутів", "Пісеньки матінки Гуски"). Вектор подальшого розвитку англійської дитячої літератури XIX ст. був скоригований становленням і потужним розвоєм романтичної естетики в європейській літературі. Традиційні для національної свідомості дидактичний та моралістичний компоненти зберігалися в творчості письменників "вікторіанської доби" (Ш. Янг, Дж. Г. Юнг, Р. М. Беллентайн, Т. Гюз та ін.) і перекладній літературі (казки Г. К. Андерсена у перекладі англійською М. Гаувіт), яка увійшла до кола читання. Здійснені у XIX столітті адаптації та перекази для дітей "Одіссеї" Гомера, романів Д. Дефо і Дж. Свіфта, трагедій і комедій В. Шекспіра стали потужним імпульсом у розвитку національної дитячої літератури.

З романтичною хвилею в літературі асоціюється уявне, казкове, фантастичне, що знайшло вияв у глибокій за змістом літературній казці, представленій у широкому спектрі жанрових модифікацій, як-от: казка-алегорія Дж. Раскіна, казка-пародія Ч. Діккенса і В. М. Текерея, моралістична казка О. Вайльда, філософсько-ексцентрична казка Л. Керролла, повість-казка Дж. Баррі та К. Грема.

На особливу увагу заслуговує такий жанровий різновид фантастики як фентезі, біля витоків якого стоять Дж. Макдональд і В. Морріс, попри звичне читачеві асоціювання цієї художньої форми як способу створення альтернативного світу з класичними нині творами К. С. Льюїса і Дж. Р. Р. Толкіна, органічним продовженням яких стала "поттеріана" Дж. Роулінг. Гобіт і Гаррі Поттер нині стали емблематичними постатями не лише англійської, а й світової дитячої літератури.

До слова, змістовій цілісності сприяє і ретельно продуманий авторами "Студій..." прийом з унаочнення матеріалу – це, втілені в ілюстраціях Богдана Самойленка, візуально впізнавані Робінзон Крузо, Гуллівер, малюк Тім зі Скруджем, Білий Кролик, Джон Сільвер,

Пітер Пен, кінч Чорний Красень, Крококіт, лев Аслан. Зображальний контент містить елемент інтелектуальної гри творців цієї книги з читачем – на кожній ілюстрації, присвяченій героям конкретного твору, наявний позасюжетний персонаж – чоловічок, "схильний до повноти", вдягнутий "переважно в зелене та жовте", без взуття, бо його ноги від природи мають товсту підошву та "густе і тепле брунатне хутро". Остання деталь додає впевненості здогадці: це Гобіт пройшовся сторінками, що підтверджує завершальна ілюстрація книги – мудрий Гандалф і гобіт Фродо зі звичними атрибутами мандрівника – рюкзаком, палицею, мапою. Водночас із розумінням, що квест дивакуватого персонажа сторінками книги завершився, приходиться усвідомлення, що цей герой не просто знакова постать англійської дитячої літератури, а позачасова метафора надзвичайної глибини, символ дороги і пошуку, що спонукає людину до роздумів про власний шлях і своє призначення у світі.

Основна частина посібника відповідає меті, яку ставили перед собою О. В. Бобир і Т. В. Михед. Це стало можливим передусім завдяки зваженій селекції імен та творів, що відповідали б принципам канонічності, а їхній авторитет і естетично-моральна цінність випробувані часом. Оригінальність підходу авторів базується на новітніх літературознавчих методиках, які дають змогу представити англійських письменників на широкому історико-літературному тлі під різними кутами зору, що у підсумку формує уявлення читача про історію розвитку англійської літератури від витоків до сучасності.

Розділи основної частини, присвячені 26 англійським письменникам, розміщені у хронологічній послідовності, у їх числі – класики світової літератури Д. Дефо, Д. Свіфт, Ч. Діккенс, Л. Керролл, Р. Л. Стівенсон, Р. Кіплінг, О. Вайльд. У назвах розділів часом використані висловлювання митців, що розумілися ними як вистраждане життєве кредо, а читачами сприймається як афористична настанова: "Роберт Луїс Стівенсон: просто роби те, що тобі пропонує життя" або "Джеймс Метью Баррі: вірити в себе – все одно, що мати крила". Так само важливими носіями інформації про особистість митця і характер його творчості постають епіграфи, що одразу визначають і вектор репрезентації матеріалу, і ракурс його рецепції: Дж. Свіфт: "Я пишу не заради слави, єдина моя мета – благо суспільства". Заголовки кожного підрозділу є своєрідними пунктами плану, що сприяє засвоєнню відомостей і водночас вони слугують схемою, за якою можна поглиблювати знання з додаткових джерел. Для прикладу наведемо назви підрозділів із розділу про Данієля Дефо: "Хто він – підприємець, авантюрист, політик, журналіст, письмен-

ник?"; "Ганебний стовп" слави"; "Перевага – літературі"; "Сумний фінал життя"; "Вигадка правдивіша за дійсність"; "Прототипи Робінзона Крузо"; "Шлях до дитячого читача"; "Невичерпні можливості простої людини"; "Робінзон в Україні", а також обов'язкова рубрика "Буття книги". Методична складова виразнена системою запитань і творчих завдань у кожному розділі посібника, що налаштовує на опанування навчальної інформації та діалог читача з текстом.

Таким чином, паратекстуальні елементи – назви розділів, епіграфи, рубрикація підрозділів – стали присутнім доповненням до лаконічних фактів, які містять "Літературні досьє". Автори відмовились від традиційного для жанру навчального посібника докладного викладу біографії митця, звівши його до найважливіших дат – хронології життя і публікації головних творів. До прикладу, "Літературне досьє" Льюїса Керролла, крім дат народження і смерті, фіксує його народження як літератора – написання казки про Алісу, також публікації книги, збірки віршів, пригод Аліси в Задзеркаллі. Такий "опорний конспект" стосовно кожного із 26 англійських письменників концентрує увагу на найважливіших фактах, які стали визначальними чинниками у втіленні художніх задумів митців.

Продуктивною виявилась ідея авторів посібника об'єднати під однією обкладинкою з визнаними класиками англійської літератури нариси про життя та творчість дитячих письменників, які жили в різні часи, проте збагатили коло дитячого читання чи то творенням нових жанрів (лімерики Е.Ліра), чи то уведенням до цього кола історій про Пітера Пена (Д. Баррі), Вінні Пуха (А. Мілн), Мері Поппінс (П. Треверс), гобітів (Дж. Р. Р. Толкін), персонажів химерного світу Нарнії (К. С. Льюїса). Без цих персонажів сьогодні світ художньої образності вже годі уявити.

Належну увагу О. В. Бобир і Т. В. Михед приділяють менш знайомим нашим читачем, але визнаним у Британії таким класикам дитячої літератури, як К. Грем, Д. Дарелл, Д. Біссет. Актуальність звернення до їхнього доробку визначається філософським змістом творів, позачасовою проблематикою світоглядного та морального характеру (напр., повість-казка "Вітер у вербах" К.Грема). Знайомство з обставинами становлення людської і митецької особистості Д. Дарелла є переконливим свідченням того, як усвідомлене з дитинства життєве призначення зумовило цілеспрямовану і несхибну життєтворчість, є прикладом ідеї служіння природі та прагненням поділитися набутиим досвідом натураліста, мандрівника в 30 книжках, присвячених дітям та фільмах про природу. Біографічна книга "Моя сім'я та інші звірі", рекомендована англійським школярам як програм-

не читання, суголосна актуальним і запитаним сьогодні тенденціям екокритики.

Матеріал кожного розділу автори посібника викладають за схемою: епіграф, хронологія творчості, підрозділи з навчальною інформацією щодо біографії та творчості, на додачу ще окремих підрозділ, який розкриває рецепцію твору іншими видами мистецтва – кіно, театр тощо, а також бібліографічний підрозділ. Важливим доповненням до основної частини посібника є Глосарій літературознавчих термінів і понять.

Надзвичайно вдалим є задум авторів представити в плеяді англійських і тих, чия зірка встигла лише спалахнути, як-от Анна Сьюелл. Розділ, присвячений письменниці, містить дві сторінки; у літературному досьє, крім дат народження і смерті, лише рік написання повісті "Чорний Красень: Його конюхи та друзі; Автобіографія коня"; три рубрики – "Таке коротке життя", "Мемуари" Чорного Красеня "Коні та люди", "Родоначальниця жанру *pony books*"; запитання і завдання для засвоєння. Епіграфом, який супроводжує цей нарис, є слова письменниці: "Я написала невелику історію, щоб пробудити в людях любов і симпатію до тварин". Уже зазначений лаконізм викладу й організації матеріалу формує своєрідну технологію "відкритого простору", коли читач має самоорганізуватися і рухатися в тому напрямку, який йому цікавий – чи то досліджувати рецепцію "Чорного Красеня" в англійській літературі ХХ ст., чи то шукати витоки жанру *pony books*, а чи зануритися в світ екранізацій твору А. Сьюелл...

Літературі всіх часів притаманний багатий потенціал тем та ідей, процес її оновлення та поповнення триває і сьогодні. Сучасний читач потребує інформації про письменників, чий внесок збагатив англійську дитячу літературу останніх десятиліть. Тому органічними були б, на наш погляд, розділи, присвячені чарівним казкам Елінор Фарджен, розповідям про гремлінів, Матильду і шоколадну фабрику Роальда Дала, історії про хлопчика Конора з роману Патріка Неса "Поклик монстра".

Підсумовуючи, слід зазначити, що О. В. Бобир і Т. В. Михед досягли поставленої мети, їм вдалося представити магістральні шляхи спадкоємності національних традицій, що дало поштовх для подальшого розвитку дитячої літератури, а система аналітично-дидактичних завдань сприяє досягненню і методичної мети – засвоєнню новітніх тенденцій англійської дитячої літератури здобувачами гуманітарної освіти.